

Kostbare misverstanden rond de ontwikkeling van

Jenika van
der Torren

Bussum heeft twee beschermde dorpsgezichten binnen haar grenzen. In het Spiegel ligt de nadruk op een aantal opvallende villa's van omstreeks 1900 en in mindere mate op de aanleg van de wijk. In het Brediuskwartier gaat het in de eerste plaats om het originele en ruimtelijke ontwerp van het gebied en komt de harmonieuze bebouwing uit de jaren twintig op de tweede plaats. Omdat juist dit ontwerp van het Brediuskwartier uniek is, is het voor het behoud van het Brediuskwartier van belang dat op korte termijn een inventarisatie van dit ontwerp wordt uitgevoerd door een deskundige op het gebied van cultuur-historische parken. Daarbij moet worden uitgegaan van het ontwerp, de bouwkundige elementen en de beplanting van Tersteeg.

Het ontwerp van D.F. Tersteeg uit 1919

In 1919 gaven B&W van Bussum aan de landelijk bekende tuin- en landschapsarchitect D.F. Tersteeg opdracht een wegen- en groenontwerp te maken voor het terrein tussen Huizerweg, Brediusweg en Frederik van Eedenweg.¹ Het resultaat is een zeer inventief en ruimtelijk ontwerp. Tersteeg heeft gebruik gemaakt van bestaande historische landschappelijke elementen, zoals zandafgravingen en ontzandingsloten. Dit resulteert, dankzij inventieve en slimme keuzes, in een park met verrassende niveauverschillen, royale waterpartijen en ruimtelijke zichtassen. De bijzondere cultuur-historische waarde van het Brediuskwartier wordt in de eerste plaats bepaald door dit ontwerp van Tersteeg uit 1919.

Het Bussums Historisch Tijdschrift heeft in september 2007 en augustus 2012 artikelen over dit onder-

werp gepubliceerd, naar aanleiding van mijn onderzoek naar het ontwerp van het Brediuskwartier.² Een chronologisch verslag van de geschiedenis van het Brediuskwartier is gepubliceerd in *Tussen Vecht en Eem, Tijdschrift voor regionale geschiedenis* (2008 nr. 3, blz. 126-136).³ In bovenstaande artikelen wordt de geschiedenis van het ontwerp van het Brediuskwartier door Dirk F. Tersteeg beschreven. Dat de toekomst van de groene onderdelen van het ontwerp onzeker is, wordt ook duidelijk. Het ontwerp bestaat uit een wegenplan, straatbeplanting, divers

groen in de wijk en het park dat zich door de wijk slingert. Het park met in de volksmond de naam 'Park het Mouwtje' bestaat uit het Bilderdijkplantsoen, doorgaand in het totale groene gebied met de weide tot aan de Huizerweg en de 'verdiepte waterloop' onder de Burgemeester

D.F. Tersteeg in de
jaren twintig.

Bron: Universiteit
Wageningen Bijzondere
collecties

het Brediuskwartier

s'Jacoblaan door tot aan de Jacob Obrechtlaan.

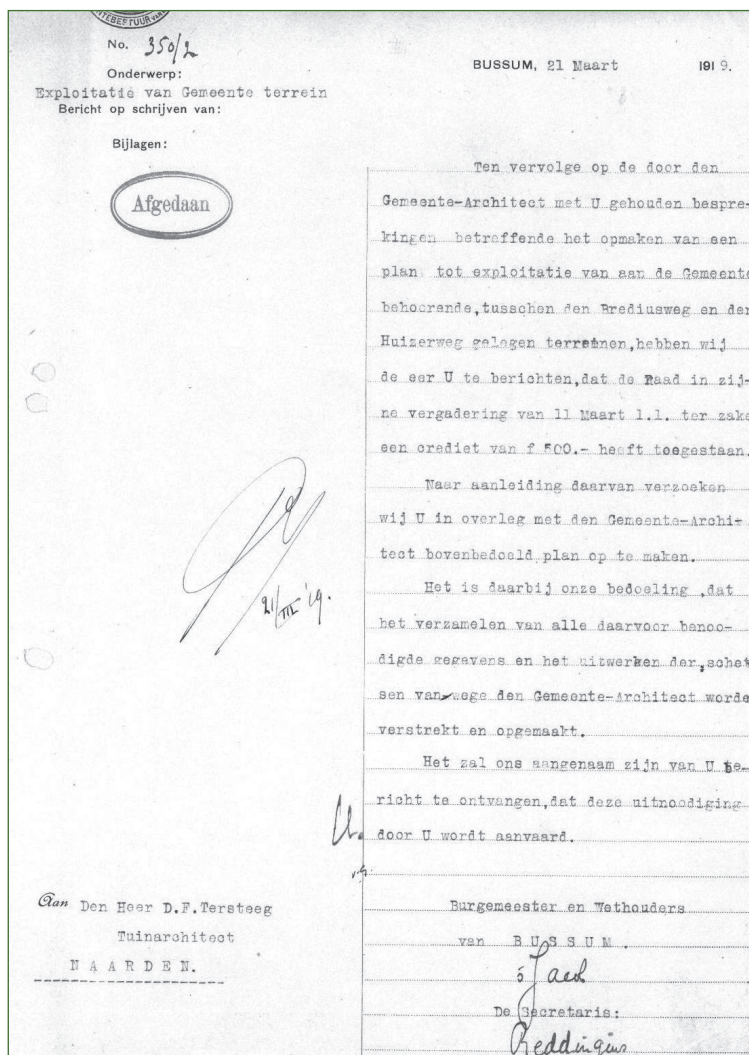
Waarom wordt de toekomst van het groen bedreigd?

Het ontwerp van Tersteeg was bij instanties als de gemeente Bussum in vergetelheid geraakt. Het ontwerp van het Brediuskwartier werd, zonder onderbouwing met archiefmateriaal uit het Streekarchief, aan allerlei lieden toegeschreven. Een paar speurders bedachten dat de bekende Bussumse architect K.P.C. de Bazel de ontwerper van het Brediuskwartier zou kunnen zijn. Bij hun speurwerk zagen zij de belangrijkste basisstukken voor deze case uit het gemeentearchief van Bussum over het hoofd en interpreterden zij andere stukken zodanig, dat hun theorie sluitend leek. De 'De Bazel-theorie' heeft geleid tot veel misverstanden en vormt een gevaar voor de toekomst van het ontwerp van het Brediuskwartier, in het bijzonder voor Park het Mouwtje.

Wat ging er mis?

De gemeente Bussum vroeg aan het begin van de 21ste eeuw voor het Brediuskwartier de status van beschermd dorpsgezicht aan. De gemeente heeft voorafgaande aan dit verzoek zelf geen onderzoek in het eigen archief verricht. Daardoor is men voorbijgegaan aan de besluitvorming van B&W die leidde tot de opdracht aan D.F. Tersteeg tot het maken van een ontwerp voor het toekomstige Brediuskwartier in maart 1919 en de voorlopige vaststelling van dit ontwerp door de gemeenteraad in augustus 1919.

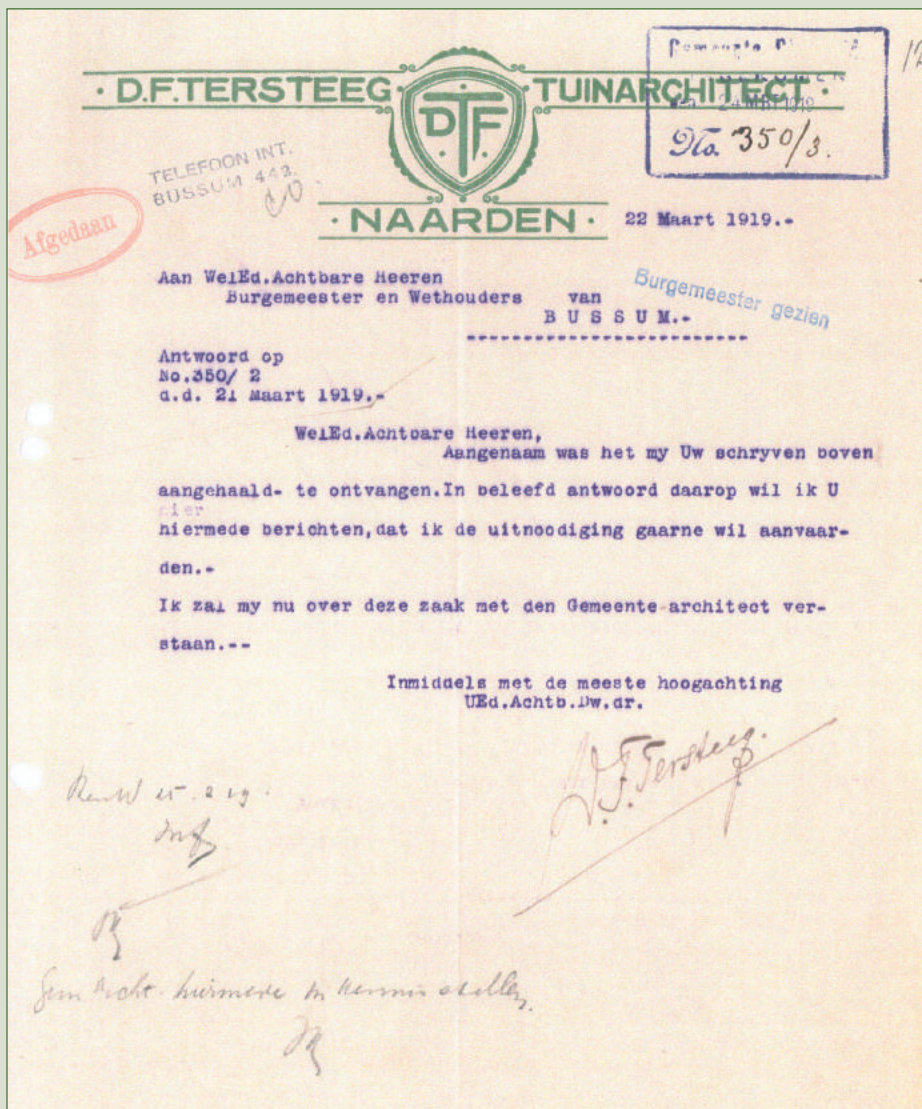
De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) is de volgende speler in de procedure naar beschermd dorpsgezicht. De

RCE maakt de Toelichting bij een Beschermd Dorpsgezicht, waarin wordt beschreven wat de speciale en kenmerkende elementen van het dorpsgezicht zijn. Deze toelichting is dus een beschrijving van wat er beschermd moet worden. De RCE heeft echter eveneens nagelaten onderzoek te doen in het archief van de gemeente Bussum en de conclusie van het speurwerk van de hiervoor genoemde De Bazel-aanhangers klakkeloos gevolgd. Deze toelichting slaat hierdoor de plank mis. De volgende zin hieruit geeft een beeld

Opdracht van B&W van Bussum voor het 'opmaken van een plan' aan D.F. Tersteeg in 1919.
Bron: Gemeentearchief Gooische Meren

Aanvaarding van de
opdracht door Tersteeg

van de misleidende stellingname: 'Tevens is het Brediuskwartier stedenbouwkundig van belang binnen het oeuvre van De Bazel vanwege de grote mate van ruimtelijkheid binnen het ontwerp...'

Hier krijgt Tersteeg indirect een compliment voor iets wat 'binnen het oeuvre van De Bazel' inderdaad niet past, namelijk ruimtelijkheid. Het ontwerp is dan ook niet van De Bazel, maar van Tersteeg. Minister Plasterk en minister Cramer hebben op 30 juni 2007 hun handtekeningen onder het stuk gezet, waarmee het Brediuskwartier een beschermd dorpsgezicht is geworden. Volgens de RCE valt deze fout niet te corrigeren vanwege de ministeriële handtekening.

De gevolgen

Door de foutieve toeschrijving zijn in de afgelopen 15 jaar de volgende vervolgfouten gemaakt:

- Bestemmingsplan Brediuskwartier 2008. Hierin is geen sprake van enige vorm van bescherming van het ontwerp van het Brediuskwartier door Tersteeg.
- Beleidsnota Cultuurhistorie Bussum, herziene versie 2014, blz. 21. Tegen beter weten in wordt De Bazel nog steeds als ontwerper van het Brediuskwartier genoemd.
- Handboek Openbare Ruimte 2014. Park het Mouwtje wordt niet genoemd.
- Nota Integrale Beheerskwaliteit Openbare Ruimte 2005. Alle soorten openbaar groen worden genoemd, maar niet een park,

dus ook niet Park het Mouwtje. De kwaliteit van het onderhoud van het cultuurhistorisch monument wordt daardoor niet als geheel 'geschouwd' (beoordeeld).

Daarnaast spelen in dit verband gemiste kansen wat duurzaamheidsbeleid, participatiewet en CO₂-uitstoot betreft.

- *Strategische Visie Integraal Beheer Openbare Ruimte gemeenten Naarden en Bussum 2013*. Hierin wordt uiteengezet dat beleid en regie uitgangspunten zijn bij beheer. Maar zonder inventarisatie van Park het Mouwtje kan er geen sprake zijn van beleid en regie.

De kostbare rol van De Bazel

In 1919 was niet alle grond tussen de Huizerweg en de Brediusweg (het toekomstige Brediuskwartier) eigendom van de gemeente Bussum. Zo was een hoek in het noordoosten van het toekomstige Brediuskwartier in handen van de Exploitatie Maatschappij Oud Bussum, die in 1907 failliet was gegaan. K.P.C. de Bazel trad op als projectontwikkelaar voor de Maatschappij en had in die hoedanigheid een brochure met een plattegrond vervaardigd. Hij had in deze hoek in 1905 één huis gerealiseerd: het huidige huis op de Busken Huëtlaan 1a. De Bazel had nagelaten bij de gemeente Bussum een openbare weg aan te vragen om dit huis via een officiële weg toegankelijk te maken. Tersteeg maakte in 1919 het ontwerp voor het wegenplan, dat in hetzelfde jaar door de gemeenteraad werd goedgekeurd. Tegen dit wegenplan tekende De Bazel protest aan namens de eigenaar van Busken Huëtlaan 1a en drie eigenaren van percelen langs de Brediusweg. De ingediende bezwaarschriften werden door de gemeentearchitect weerlegd. Twee van de indieners tekenden vervolgens protest aan bij Gedeputeerde Staten. Deze gang van zaken wordt gedetailleerd beschreven in mijn eerder genoemde artikel in *Tussen Vecht en Eem*. Uiteindelijk werd pas op 6 mei 1924 het ontwerp van Tersteeg uit 1919 vastge-

steld, met wijzigingen van De Bazel, die het gevolg waren van zijn protest.

Deze uiteenzetting geeft een verklaring voor twee hardnekkige misverstanden:

- a. De Bazel is niet de ontwerper van het Brediuskwartier. De naam van De Bazel duikt 4 jaar lang in de stukken rond het ontwerp van Tersteeg op als indiener van bezwaarschriften. Maar daarmee is hij nog niet de ontwerper.
- b. Het geboortejaar van het Brediuskwartier is niet 1919. De ontwikkeling van het Brediuskwartier en daarmee de bouw van de huizen kon immers pas op 6 mei 1924 officieel worden gestart.

No. 164. Voorstel tot voorloopige vaststelling van een plan tot exploitatie van de aan de Gemeente toebehoorende gronden, gelegen tusschen Brediusweg en Huizerweg.

Bussum, 18 Augustus 1919.

Aan den Gemeenteraad.

In Uwe bijeenkomst van 11 Maart l.l. werd ons, overeenkomstig onze voordracht van 21 Februari tevoren, Gemeenteblad 1919, Afd. I, No. 24, een crediet van f 500.— verleend ten behoeve van de herziening van het uitbreidingsplan en de vaststelling van een plan van exploitatie van de door de Gemeente aangekochte complexen grond.

Naar aanleiding hiervan hebben wij den heer D. F. Tersteeg, tuinarchitect te Naarden, verzocht zijne medewerking te verleenen bij de voorbereiding der plannen. Als gevolg daarvan heeft thans de Gemeentearchitect aan ons ingediend een plan tot exploitatie van de gronden, gelegen tusschen Brediusweg en Huizerweg, resultaat van de samenwerking tusschen hem en den heer Tersteeg, welk plan de instemming heeft van de Commissie voor Openbare Werken en ons, en dat wij de eer hebben U hierbij ter voorloopige vaststelling aan te bieden.

Bij het ontwerpen van dit plan moest in hoofdzaak rekening gehouden worden met het verschil in hoogte en aard der percelen en met de ligging der verboden kringen van batterij no. V bij de Gooische Boer, alsmede met die van de aan den Amersfoortsche straatweg gelegen kerkhoven.

Zoo veel doenlijk is bij het plan rekening gehouden met het verschil in hoogte der daarbij betrokken percelen. Er is gestreefd naar het in hoofdzaak behouden van dat verschil in hoogte, en derhalve naar beperking van de kosten, die gemaakt dienen te worden voor ophooging van de lager gelegen percelen.

Verder zijn de wegen zoodanig geprojecteerd, dat de na-deelen, verbonden aan de exploitatie van de in de verboden kringen van batterij no. V en van de meerbedeelde kerkhoven gelegen terreinen, tot de kleinste mogelijke afmetingen zijn teruggebracht.

Allereerst is in het plan opgenomen het bij Uw besluit van 2 Juni l.l. voorloopig vastgestelde plan tot exploitatie der tusschen den Brediusweg en den Oud-Bussummerweg gelegen percelen.

Van de brug in den Oud-Bussummerweg af is in oostelijke richting een weg geprojecteerd over het hooft terrein en een andere over het lage terrein, welke wegen samenkomen op een plein, dat ontworpen is op eene breedte van 20 Meter. Dit plein is tot 40 Meter verbreed bij de uitmonding van twee verder oostelijk daarop uitkomende zijwegen.

Oostelijk van dit plein zijn twee wegen geprojecteerd naar den Amersfoortsche straatweg, één naar het punt van samenkomen met den Huizerweg en één over den bestaanden zandweg uitkomende bij het Mouwtje.

Bericht B&W aan de Raad inzake uitbreidingsplan Brediusplan

Het zou interessant zijn de kosten van het protest van De Bazel te onderzoeken aan de hand van de Bussumse gemeentefinanciën over de jaren 1919-1924. Voor de gemeente Bussum als investeerder in grond, voor de aannemers, die vaak al een claim op een perceel hadden, en voor de toekomstige eigenaren, die 4 jaar op hun huis hebben moeten wachten, heeft de vertraging als gevolg van het bezwaar van De Bazel kosten met zich meegebracht. Al deze kostenposten bij elkaar opgeteld moeten een aanzienlijke financiële schade hebben opgeleverd.

Park het Mouwtje

Het ontwerp van Tersteeg komt niet voor in de *Toelichting van het Beschermd Dorpsgezicht Brediuskwartier*. Park het Mouwtje ook niet. Is het wel of niet beschermd?

stuk grond dat volgens het goedgekeurde ontwerp van Tersteeg duidelijk tot Park het Mouwtje behoort, twee weinig fraaie wooncomplexen gebouwd.

De bungalows aan de Isaac da Costalaan en de wooncomplexen aan de Herman Gorterhof zijn trieste voorbeelden van de onverschillige manier waarop Bussum met een waardevol en uniek openbaar park omgaat.

De hoofdreden om voor het Brediuskwartier de status van beschermd dorpsgezicht aan te vragen is het ontwerp van Tersteeg. De aantrekkelijk bebouwing uit de jaren twintig is uitgevoerd met een grotendeels eenvormige materiaalkeuze van baksteen en rode of donkergrijze dakpannen, waardoor het beeld van de wijk een harmonieus geheel vormt. Dit soort bouw vindt men in heel Nederland in veel wijken uit de jaren twintig.

Trap over de waterpartij
ter hoogte van de
Burgemeester s'Jacoblaan

Hoe ging de gemeente Bussum in het verleden met het openbare park om?

In 1963 kreeg iemand een vergunning om in Park het Mouwtje, dwars over een openbaar wandelpad tussen de Huizerweg en de Brediusweg twee huizen te bouwen. Voor deze twee huizen is het openbare wandelpad dat toen de Isaäc da Costalaan kruiste, verwijderd en de trap over het talud is gesloopt. Protest dat hiertegen werd aangetekend mocht niet baten. In 1983 werden op een

Het ontwerp van Tersteeg en de aanleg van het Brediuskwartier met gebruikmaking van de hoogteverschillen en ontzandingsloten, is echter uniek en steekt met kop en schouders uit boven ontwerpen van vergelijkbare wijken uit de jaren twintig. Het ontwerp van Tersteeg met de bijbehorende afbeeldingen zou dus nauwkeurig beschreven moeten zijn in de *Toelichting bij het Beschermd Dorpsgezicht*. Door het ontbreken hiervan is de bescherming van dit monumentale park onzeker.

Haast is dus geboden met een kwalitatief uitstekende inventarisatie die het begin van een vorm van bescherming zou kunnen betekenen.

Gelukkig is er ook goed nieuws. In de verkenning ter voorbereiding op de komende Omgevingswet (vervanging van Groen Nota) wordt Park het Mouwtje eindelijk wel genoemd. Dit is een van de gevolgen van mijn onderzoek naar het ontwerp van het Brediuskwartier door Tersteeg. Dit onderzoek was ook de aanleiding tot de oprichting van de Vereniging Vrienden van het Mouwtje in 2015. De leden van deze vereniging hebben er veel werk van gemaakt om het ontwerp van het Brediuskwartier van Tersteeg uit 1919 bij bestuur en inwoners van Gooise Meren bekender te maken.

Groen

Op de lijst van groene gemeenten van de Universiteit Wageningen scoort de gemeente Gooise Meren niet hoog, maar gelukkig is er

binnen de bebouwde kom toch wel groen te vinden. Binnen de gemeente Gooise Meren is Park het Mouwtje het enige park dat bewust, in opdracht van B&W, door een gerenommeerde tuin- en landschapsarchitect is ontworpen. Een park dat bij de presentatie aan de gemeenteraad in 1919 onder meer als volgt werd omschreven: 'In het plan zijn wandelwegen over het lage terrein langs het water tussen den Huizerweg en den Brediusweg aangelegd..... in de onmiddellijke nabijheid van de kom der gemeente....het aan den Huizerweg gelegen weiland is in het plan als zoodanig behouden....het aan het pad grenzende terrein, thans als kwekerij in gebruik, kan zeer geschikt worden ingericht tot plantsoen, waarin een melkhuysje op zijn plaats zou zijn....'

Dat éne park lijkt door de gemeente stelselmatig over het hoofd te worden gezien of te worden bebouwd. De afwezigheid van een parkbeleid bij de gemeente wijst in die richting. Door het ontbreken van een inventarisatie loopt de staat van onderhoud zeer

Het Bilderdijkplantsoen

*Einde van de waterpartij
van Park het Mouwtje bij
de Jacob Obrechtlaan*

hard achteruit. Bomen verdwijnen zonder dat de gemeente in staat is dit op te merken. Er bestaat geen meerjarenplan gericht op

onderhoud, kostenbesparing, duurzaamheid en CO₂-absorptie. Het grootonderhoud wordt al jaren verwaarloosd. Basale elementen voor goed onderhoud, zoals een inventarisatie van de aanwezige bomen en een meerjarenplan voor beheersing van de waterkwaliteit in het Brediuskwartier en Park het Mouwtje ontbreken.

Een inventarisatie van al het groen, inclusief Park het Mouwtje,

door een deskundige op het gebied van cultuur-historische parken is dringend noodzakelijk. Daarbij is een voorwaarde dat

men uitgaat van het ontwerp van Tersteeg uit 1919. Uitstel van deze inventarisatie zal een oplopende financiële schade met zich meebrengen, omdat de kwaliteit van het park snel achteruit gaat.

Een eeuw Brediuskwartier in 1919?

Veel bewoners van het Bredius leven in de veronderstelling dat het Brediuskwartier in 1919 100 jaar bestaat. Dat is

*Vrijwilligers van de
Vereniging Vrienden van
Park het Mouwtje bezig
met het achterstallig
onderhoud, 14 april 2018*

niet het geval. De officiële start van de bouw van het Brediuskwartier vond pas plaats na 6 mei 1924, toen het ontwerp van Tersteeg uit 1919, na al het ‘gebazel’, uiteindelijk definitief werd vastgesteld. Het zou een grote overwinning betekenen als in 2024, bij het echte eeuwfeest van het Brediuskwartier én Park het Mouwtje, heel Bussum kan vieren dat Park het Mouwtje deskundig is geïnventariseerd en op basis van een degelijk, duurzaam en kostenbesparend meerjarenplan wordt onderhouden. Dat is de enige manier waarop het unieke ontwerp van Tersteeg uit 1919 van Park het Mouwtje gerespecteerd en behouden kan blijven.

Als deze stappen zijn gezet kan de gemeente Gooise Meren overwegen voor het gebied de status van Rijksmonument aan te vragen. Het op vele onderdelen vergelijkbare Stadspark van Sittard, naar ontwerp van Tersteeg uit 1921, heeft deze status door oplettendheid van enkele burgers en de gemeente Sittard al gekregen.

Bronnen

1. Gemeentearchief Gooise Meren
2. HKB Archief Tijdschrift
3. TVE Archief Tijdschrift

Reuzenrabarber (*Gunnera manicata*) in de berm van de Frederik van Eedenweg.
Uit: Bussums Bijzondere Bomen, 2018.
Foto: Klaas Oosterom